

The 1st **اولین همایش ملی علوم انسانی کاربردی و زندگی معاصر**
National Conference On Applied Humanities
And Contemporary Life ۲۸ آذر ماه ۱۴۰۱

دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

نقش مادر در فرزندپروری معنوی-اسلامی

عطیه حسن زاده نائینی و سیده سلیل ضیائی

دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

طی سال‌ها اخیر، پژوهش‌های متعددی در بحث معنویت و تربیت معنوی صورت گرفته است که نشان از اهمیت این موضوع در دنیای امروزی دارد. پژوهش‌ها بعد معنویت را در کنار ابعاد دیگری مطرح می‌کنند که برای رشد و شکوفایی انسان بسیار مهم است و سبب کاهش فحشا و فساد در سطح ملی و بین‌المللی می‌شود. در این مقاله که به صورت مروری انجام شده است، به بررسی رشد معنوی و تربیت معنوی از دیدگاه دینی پرداخته ایم که روح و ارتباط با خداوند متعال در آن جایگاه ویژه دارد. در دین مبین اسلام، الگوگیری از شخصیت‌های برجسته و متعالی بسیار توصیه و سفارش شده است. از این رو ما در این مقاله به بررسی سیره تربیتی حضرت زهرا (س) و خانواده ایشان پرداخته ایم چرا که او در دین داری و اخلاق و شجاعت و عفاف برجسته‌ترین و بهترین الگوی زنان و مادران دغدغه‌مند بود که در احادیث و روایت بسیاری به آن اشاره شده است.

واژگان کلیدی: فرزندپروری، خانواده، مادر، اسلام، معنویت

مقدمه

همانگونه که شاهد هستیم امروزه تکنولوژی و علم به طور گسترده در حال پیشرفت و توسعه است و این گونه برداشت میشود که انسان توسط آن (تکنولوژی گسترده) به مقاصد اصلی اش دست می‌یابد و تکامل پیدا می‌کند. این پیشرفت‌ها غیر قابل انکار است اما "همانطور که مشاهده میکنیم، هنوز بحران‌هایی در سطح جهانی وجود دارد که بیش از هر چیزی موجب رنج بشری و جامعه انسانی است. انسان‌ها هنوز هم نتوانسته‌اند بی‌عدالتی‌ها، نابرابری‌ها و سلطه‌گری‌ها را در سطح ملی و فرا ملی رفع کنند. اگرچه انسان به آسایش و رفاه نسبی دست یافته است و در مسائل مادی سیر صعودی داشته است اما هنوز هم به کمالات و فضایل معنوی دست نیافته است و چه بسا در این حیطه سیر نزولی داشته است. همزمان با گسترش علم و فناوری و افزایش سرگرمی‌ها، انسان‌ها رابطه با خود، طبیعت و خدا را به دست فراموشی سپرده‌اند و از این رو، معنویت در قرن بیست و یک با چالش‌های جدی رو به رو است. لازم به ذکر است که برای پر کردن این خلا معنوی نمیتوان به

The 1st **اولین همایش ملی علوم انسانی کاربردی و زندگی معاصر**
National Conference On Applied Humanities
And Contemporary Life ۲۸ آذر ماه ۱۴۰۱

دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

سکولاریزم و تربیت لیبرال پناه برد چرا که باز هم این موارد راه حل اصلی نیستند و چالش های موجود را حل نمی کنند (ایمان زاده و سلحشوری، ۱۳۸۹؛ به نقل از یداللهی فر، فقیهی، سیفی، یوسف زاده و ناطقی، ۱۳۹۷).

در واقع جهان کنونی با موفقیت های پی در پی علمی و فنی این احساس را ایجاد کرده است که بی نیاز از بعد معنوی است اما باید توجه داشت که با همه ی پیشرفت هایی که در این زمینه صورت گرفته است، تغییر اساسی در تکامل انسان ها رخ نداده است و حتی این پیشرفت ها باعث تنزل آن ها شده و از آن ها افرادی ساخته است که از ارزش ها رویگردانند (نقیب زاده، ۱۳۸۶؛ به نقل از برهمن و سلحشوری، ۱۳۹۹). از رنسانس به بعد با ظهور افرادی همچون دکارت، انسان موجودی مکانیکی و فاقد شعور فرض شد و با این نگاه نقش خدا در حد یک ماشین تنزل داده شد و درک مفاهیم دینی و معنوی کمتر شد (نصر، ۱۳۸۶؛ به نقل از برهمن و سلحشوری، ۱۳۹۹). اما ضرورت توجه به معنویت همواره مورد توجه اندیشمندان و دلسوزان دینی بوده است. مطهری به نقل از اقبال لاهوری می نویسد: بشریت امروز نیازمند سه چیز است: تعبیر روحانی از جهان، آزادی روحانی فرد و اصولی اساسی و دارای تاثیر جهانی که تکامل اجتماع بشری را بر مبنای روحانی توصیه کند (مطهری، ۱۳۸۷؛ به نقل از موسوی زاده، سلحشوری و فیاض، ۱۴۰۰، ص ۴).

از این رو مسئله تربیت معنوی در این سال ها مورد توجه فراوان قرار گرفته است چرا که آسیب های جدی از این ناحیه به سلامت روحی و روانی افراد و جامعه وارد شده است و توجه به تربیت معنوی افزایش چشمگیری داشته است. برخی استدلال می کنند که ما در آستانه ی یک رنسانس معنوی هستیم و زمزمه ی بازگشت معنویت به عرصه های زندگی فرهنگی و اجتماعی آغاز شده است (میلر^۱، ۲۰۱۰؛ به نقل از بناهان و فرزای، ۱۳۹۶) و این موضوع چنان ملموس است که سازمان جهانی بهداشت در تعریف ابعاد وجودی انسان علاوه بر ابعاد جسمانی، روانی و اجتماعی به وجود بعد چهارم در رشد و تکامل انسان اشاره می کند که آن بعد، معنویت است (وست^۲، ۲۰۰۴؛ به نقل از حافظی، یارمحمدیان و قمرانی، ۱۳۹۸). همچنین علم روز روانشناسی به سمت حوزه های معنوی گرایش نشان داده است و بیان می دارد که نیروهای معنوی بر جسم و روان انسان، تاثیری مهم و شگرف دارد (هادی تبار و همکاران، ۱۳۹۱؛ به نقل از حافظی و همکاران، ۱۳۹۸).

لازم به ذکر است که نیاز به معنویت و گرایش به خداوند متعال به صورت فطری و ذاتی در نهاد بشر وجود دارد و انسان در حد ذات خود معنوی است و معنویت با سرشت او آمیخته است. از این رو تربیت معنوی بدون پیشینه

¹ Miller

² Vest

The 1st **اولین همایش ملی علوم انسانی کاربردی و زندگی معاصر**
National Conference On Applied Humanities
And Contemporary Life ۲۸ آذر ماه ۱۴۰۱

دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

و از صفر نیست (اشعری، باقری و حسینی، ۱۳۹؛ به نقل از حسین پور تنکابنی، ۱۳۹۹). تعریف واژه معنویت به دلیل این که هسته و مرکز معنویت حالت منحصر به فرد و رمزگونه دارد، دشوار است. اگر بخواهیم که به ریشه های تاریخی این واژه بپردازیم باید بگوییم که معنویت از ریشه یونانی و عبری به معنای تصور حرکت نامحسوس هوا گرفته شده است یا به قول جان گوسپل چیزی شبیه باد است که وزیدنش خوشایند است و صدایش را می شنوید اما نمی توانید بگویید که از کجا می آید و به کجا می رود. همچنین می توانیم آن را به معنای نفس در نظر بگیریم که در فرهنگ آکسفورد به معنای حیات بخشی است (تاکی^۳، ۲۰۰۴؛ به نقل از موسوی زاده و همکاران، ۱۴۰۰).

به طور کلی معنویت شکلی از آگاهی است، آگاهی تعالی دهنده که به صورت بالقوه در بشر وجود دارد و کارکردی مثبت است که فرد را قادر می سازد تا بتواند در محیط خود را حفظ کند (میلر، ۱۹۹۳؛ به نقل از سلحشوری، ۱۳۹۰، ص ۶). می توان گفت که تربیت معنوی مجموعه ای از فعالیت هایی است که علاوه بر انعطاف پذیری در رفتار، سبب خود آگاهی و بینش عمیق فرد نسبت به زندگی و هدفدار نمودن آن می شود. به گونه ای که اهداف فراتر از دنیای مادی ترسیم می شوند و همین فرایند موجب سازگاری فرد با محیط و باعث رشد توانایی شناخت اصول زندگی می شود (سانتوس^۴، ۲۰۰۶؛ به نقل از برهن و سلحشوری، ۱۳۹۹، ص ۶).

به لحاظ تربیتی در مفهوم معنویت، طیفی از دین باوری تا معنویت باوری فارغ از دین وجود دارد. دریک سو متفکران دینی و در سوی دیگر متفکران سکولار قرار دارند که معنویت را نیاز روانشناختی و عاطفی انسان می دانند و الزامی در هویت بخشی دینی برای حل نیازهای معنوی نمی بینند. (بست^۵، ۲۰۰۸؛ به نقل از طهماسب زاده شیخلار و جلیل زاده، ۱۴۰۰) اما در نگرش دینی، تربیت معنوی این گونه تعریف می شود: پروراندن و رشد دادن معنویت فطری متربی تا رسیدن وی به مرز ایمان و دیدن باطن و آن چه فراتر از ظاهر دنیا قرار دارد و رهایی از تعلقات مادی و پیدایش حال، شور و جاذبه قوی و شدید و در عین حال منطقی و درست برای حرکت به سوی خدای یگانه و قرار گرفتن در ولایت او (میرعرب، ۱۳۹۹؛ به نقل از حسین پور تنکابنی، ۱۳۹۹، ص ۷).

بنابراین آن چه که در تربیت معنوی با رویکرد دینی اهمیت دارد، توجه ویژه به اهمیت و جایگاه روح آدمی است چرا که در اندیشه دینی روح سرچشمه ای الهی دارد و در صورتی که در چارچوب آموزه های دینی قرار بگیرد می تواند درون داشت های خودش را شکوفا سازد (سلحشوری، ۱۳۹۰؛ به نقل از حسین پور تنکابنی، ۱۳۹۹). امروزه

³ Tacey

⁴ Santos

⁵ Best

The 1st **اولین همایش ملی علوم انسانی کاربردی و زندگی معاصر**
National Conference On Applied Humanities
And Contemporary Life ۲۸ آذر ماه ۱۴۰۱

دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

یکی از حوزه های مطالعاتی مربوط به بحث معنویت، بررسی مطالعات مربوط به نحوه آموزش و تربیت رشد معنویت در کودکان است و به نظر می رسد که شکل گیری این معنویت در کودکان در گرو آموزش و یادگیری مناسب با توجه به ظرفیت شناختی و توانایی درک و فهم آنان باشد و معنویت در صورتی به خوبی شکل می گیرد که متناسب با استعداد شناختی و روانی افراد باشد (فرامرزی و همکاران، ۱۳۸۸؛ به نقل از حافظی و همکاران، ۱۳۹۸). دوران کودکی از حیث تربیت معنوی دوران ویژه ای است زیرا که نخستین فرصت برای مهیا کردن شرایط موثر بر رشد و تکامل معنوی کودک و انتقال آموزه های معنوی و مذهبی است زیرا شخصیت بزرگسالی کودک در این دوران شکل می گیرد (عزیزی، ۲۰۱۳؛ به نقل از حافظی و همکاران، ۱۳۹۸، ص ۴). از طرفی با توجه به آسیب های زندگی مدرن، متولیان امر تربیت بیش از هر زمان دیگری در چگونگی حفظ سلامت روحی و معنوی فرزندان می کوشند چرا که کودکان دارای طبع لطیف و اراده ای نحیف هستند و بیشتر در معرض خطاهای جبران ناپذیر دنیای مدرن قرار دارند (داورنیا و پروینیان، ۱۳۹۷).

با این که تعلیم و تربیت آدمی کاری سخت و وقت گیر است و نتایج آن نسبتاً دیر آشکار می شود اما با این حال کاری بس ارزشمند است چرا که آدمیت انسان به چگونگی تربیتش بستگی دارد و اگر از تربیت وی غفلت شود حتی از حیوان نیز فروتر می رود (شکوهی، ۱۳۹۴؛ به نقل از یداللهی فر و همکاران، ۱۳۹۷) و خوشبختانه دین مبین اسلام در حوزه تربیت معنوی فرزندان سابقه ی طولانی دارد و پیامبر اکرم(ص) و ائمه اطهار از همان آغاز دعوت توحیدی به این امر مهم توجه کرده و باگفتار و رفتار خویش آن را ترویج کرده اند.

خانواده کوچک ترین و در عین حال مهم ترین نهاد اجتماعی است چرا که تجارب نخستین کودک که پایه گذار منش و شخصیت اوست در خانواده شکل می گیرد و تعلیم و تربیت از جمله حقوق فرزندی است که به عهده ی پدر و مادر است که در راس آن تربیت معنوی قرار دارد (بیگدلی و ماهرزاده، ۱۳۹۴). دین اسلام اولین گام در رشد و تربیت معنوی فرزندان را رفتار درست پدر و مادر می داند یعنی اگر که هر دو مراقب رفتار خویش باشند و صادقانه رفتار کنند به صورت غیر مستقیم بر فرزندان اثر گذاشته و آن ها را با ارزش های اسلامی پرورش می دهند. از این رو تقوا و پرهیزگاری والدین و رفتار نیک آنان در فضای خانه، عامل مهمی در تربیت عبادی و معنوی کودکان می باشد. بنابراین خانواده یکی از مهم ترین نهاد های اجتماعی است که تأثیری عمیق بر تربیت معنوی و دینی فرزندان دارد (احسانی و ساجدی، ۱۳۹۲).

در آخر اهمیت و ضرورت تربیت معنوی را با سخنی از سخنان گرانقدر امام سجاد (ع) به پایان می رسانیم:

The 1st **اولین همایش ملی علوم انسانی کاربردی و زندگی معاصر**
National Conference On Applied Humanities
And Contemporary Life ۲۸ آذر ماه ۱۴۰۱

دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

حق فرزندان بر تو آن است که بدانی او از پوست و در نیک و بد زندگی و خیر و شرش، وابسته به تو است و آگاه باشی که در حوزه سرپرستی وی، مسئول ادب و تربیت سالم او هستی و وظیفه داری که او را با پروردگارش راهنمایی کنی و در اطاعت از فرمان های الهی یاری اش نمایی. (انصاری و نوری، ۱۴۰۱).

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

تاکنون گروه های مختلفی بر اساس شناختی که از انسان دارند، به نگارش شیوه های تربیتی اقدام کرده اند که این شیوه ها برآمده از تجربه است و به امور مادی و طبیعی مربوط است پس نمیتوان خیلی بدان اعتماد و اتکا کرد (مصباح یزدی، ۱۳۸۴؛ به نقل از شهریاری، ۱۳۹۷) بنابراین لازم می آید که در کنار روش های عقلی و تجربی به منبع وحی نیز تکیه کنیم تا شیوه های قابل اعتماد تری را اتخاذ کنیم (عالم زاده و نوری، ۱۳۹۲؛ به نقل از شهریاری، ۱۳۹۷).

با توجه به در نظر گرفتن این سه روش برای بدست آوردن سبک تربیتی، تصمیم به واکاوی سیره ی تربیتی حضرت زهرا (س) گرفتیم که مظهر جمیع اسما و صفات الهی و برترین نمونه در عرصه تعلیم و تربیت بوده و از سویی دیگر به منبع معرفت و وحی الهی متصل است (شهریاری، ۱۳۹۷). باتوجه به فضیلت و برجستگی ایشان به نظر می رسد که حضرت الگویی راهگشا برای بانوان دغدغه مند در امر تربیت معنوی و اسلامی باشند. سیره ی تربیتی حضرت زهرا (س) دقیقا منطبق بر آموزه های دینی و قرآن است. همچنین اصل محبت مادرانه و تربیت فرزندان در سیره حضرت زهرا (س) از اهمیت ویژه ای برخوردار است تا جایی که حضرت، نگهداری از کودکان را بر کار خانه ترجیح می دادند (موسوی و یوسفی، ۱۳۹۸). در روش تربیتی حضرت زهرا (س)، اصول تربیتی در سه سطح نمود دارد: ۱- اصول ناظر به والدین ۲- اصول ناظر به فرزندان ۳- اصول ناظر به عمل تربیتی (شهریاری، ۱۳۹۷).

۱- اصول ناظر به والدین

مولفه هایی که در اصول ناظر به والدین از اهمیت برخوردارند عبارت اند از: ۱- اعتصام و استعانت ۲- ثبات عاطفی ۳- دانش و تخصص ۴- نقش بی بدیل مادر (همان).

۱-۱- اعتصام و استعانت

The 1st **اولین همایش ملی علوم انسانی کاربردی و زندگی معاصر**
National Conference On Applied Humanities
And Contemporary Life ۲۸ آذر ماه ۱۴۰۱

دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

در سیره ی تربیتی حضرت زهرا (س)، استعانت از خدای متعال اهمیت ویژه ای دارد. زهرا (س) شبانه روز با قرآن انس داشت، به تلاوت آن عشق می ورزید و فرزندانش را نیز بدان سفارش می کرد (قیومی، ۱۳۸۹؛ به نقل از شهریار، ۱۳۹۷). در واقع صدیقه طاهره به ما آموخت که در امر تربیت معنوی فرزندان ابتدا والدین باید خودشان را به صفات معنوی و عبادی آراسته کنند تا اثرگذاری لازم را در امر تربیت داشته باشند. در واقع چنین مادری با ایجاد فضای عطرآگین معنوی در خانه، عبادت، دعا و توجه به خالق را به فرزند خود آموزش می دهد (موسوی و یوسفی، ۱۳۹۸).

۲-۱. ثبات عاطفی

گاهی ممکن است عواطف و احساسات والدین با ارزش های تربیتی تعارض پیدا کنند و اگر والدین این عواطف و احساسات را به کار بگیرند، در کسب فضیلت های اخلاقی کودک مانع ایجاد می کنند. قرآن کریم در این باره می فرماید: بعضی از مردم تنها با زبان خدا را می پرستند، اگر خیری به آنان برسد حالت اطمینان پیدا می کنند اما اگر مصیبتی برای امتحان به آنان برسد، دگرگون می شوند و کفر می ورزند. بنابراین پایداری عاطفی در امر تربیت فرزندان مهم است و مصالح معنوی فرزندان بر عواطف والدین الویت دارد به عنوان مثال حضرت زهرا (س) زمانی که چگونگی شهادت امام حسین (ع) را از زبان پیامبر (ص) شنیدند بسیار گریستند اما آن را سعادت و فوز عظیم برای فرزندشان نامیدند (ابن شهرآشوب، ۱۳۷۶؛ به نقل از شهریار، ۱۳۹۷).

۳-۱. دانش و تخصص

در بحث اهمیت دانش در تربیت فرزندان می توان به سخن استاد مطهری اشاره کرد که می گوید: دلیل این که بسیاری از افراد معارف دینی را انکار می کنند و از آن ها روی گردانند، این است که مفاهیم مذهبی و دینی به خوبی به آن ها تعلیم نشده است (مطهری، ۱۳۸۹؛ به نقل از شهریار، ۱۳۹۷)، به همین جهت حضرت زهرا (س) به علم و علم آموزی اهمیت ویژه ای می دادند و از مقام علمی ممتازی برخوردار بودند.

۴-۱. نقش بی بدیل مادر

در سیره حضرت، وجود مهربان مادر نقش کلیدی و مهمی در تربیت فرزند دارد به طوری که حذف مادر از فرایند تربیت، صدمات روحی جبران ناپذیری به کودکان وارد می کند. مطالعات متعدد نشان می دهد که علت بیشتر اختلالات عاطفی کودک، محرومیت از مادر است (شعاری نژاد، ۱۳۶۸؛ به نقل از شهریار، ۱۳۹۷). یکی از نیازهای اساسی دوران کودکی محبت است و عدم توجه به این نیاز مهم، باعث ناراحتی های روحی و روانی

The 1st **اولین همایش ملی علوم انسانی کاربردی و زندگی معاصر**
National Conference On Applied Humanities
And Contemporary Life ۲۸ آذر ماه ۱۴۰۱

دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

می شود و اگر کودک در اولین سال های زندگی خود از محبت محروم بماند، هسته اصلی بیماری های روانی در او رشد می یابد و در بزرگسالی منشا درگیری های عاطفی و اضطراب عمیق می شود (موسوی و یوسفی، ۱۳۹۸).

۲- اصول ناظر به فرزندان

مهم ترین اصلی که مربوط به این قسمت است، بحث ظرفیت شناسی است. تربیت معنوی را باید با توجه به توانمندی های جسمی و روحی کودک انجام داد و تکلیف دهی و الزامات تربیتی باید با توجه به ظرفیت های کودک اعمال شود: تکلیف به قدر وسع و مجازات به قدر خطا! (شهریاری، ۱۳۹۷). در واقع باید به طبیعت کودک توجه نمود و برنامه های مذهبی باید متناسب با سن و درک و فهم کودک باشد که باعث خستگی و دلزدگی کودک نشود (حسین پور، ۱۳۹۶).

۳- اصول ناظر به عمل تربیتی

منظور از عمل تربیتی، فرایند شکل دهی تربیت با استفاده از محتوا و ابزارهای لازم است و گزاره هایی را مدنظر قرار می دهد که برای رشد فضائل اخلاقی استفاده می شود (شهریاری، ۱۳۹۷).

۳-۱. هنرگرایی

استفاده از ظرفیت های هنری، نقش موثری در رشد معنوی دارد. با ابزار هنر می توان عواطف کودک را تحریک کرد و در جهت مطلوب به کار گرفت. حضرت زهرا (س) با فرزندانشان بازی می کردند و از شعر برای القای مفاهیم تربیتی استفاده می کردند و به این نکته توجه داشتند که در بازی، نوع الفاظ و حرکات مادر سرمشق کودک قرار می گیرد. در واقع بازی های کودکانه نوعی آموزش و تمرین زندگی است و حضرت نیز در حین بازی برای ساختن شخصیت فرزندانشان، تلاش می نمودند. مثلاً با فرزندشان امام مجتبی بازی می کردند و می فرمودند: پسر من حسن! مانند پدرت باش؛ ریسمان ظلم را از حق بر کن. خدایی را بپرست که صاحب نعمتهای متعدد است و هرگز با صاحبان ظلم و تعدی دوستی مکن. (موسوی و یوسفی، ۱۳۹۸).

۳-۲. ارائه و معرفی الگوها

The 1st **اولین همایش ملی علوم انسانی کاربردی و زندگی معاصر**
National Conference On Applied Humanities
And Contemporary Life ۲۸ آذر ماه ۱۴۰۱

دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

حضرت زهرا (س) به معرفی الگو می پرداختند و به فرزندان خود سفارش می کردند که از الگو پیروی کنند و امیرالمومنین را به عنوان الگوی حسنین معرفی می کردند (شهریاری، ۱۳۹۷).

۳-۳. مراقبت و نظارت

پرورش فضائل در فرزندان به مراقبت نیاز دارد و این نظارت و مراقبت باید تا زمانی استمرار یابد که فضائل در کودک به شاکله تبدیل می شود (باقری، ۱۳۸۹؛ به نقل از شهریاری، ۱۳۹۷) چرا که طبق گفته قرآن کریم، هرکسی بر اساس شاکله خود رفتار می کند (اسراء، ۸۴).

۳-۴. تعلیم فضائل در آداب

حضرت زهرا (س) ادب آموزی را با فضیلت آموزی همراه می کرد. به عنوان مثال در سیره حضرت آمده است که در آموزش آداب غذا خوردن، فضائل تربیتی را با آداب غذا خوردن عجین کرده اند: بر سر سفره غذا دوازده کار نیک وجود دارد که سزاوار است هر مسلمانی آن ها را بشناسد. چهار مورد واجب، چهار مورد مستحب و چهار مورد نشانه ادب و بزرگواری است. چهار عمل واجب عبارت اند از: شناخت و معرف پروردگار، راضی بودن به نعمت های خدا، گفتن بسم الله الرحمن الرحیم در آغاز و شکر خدا در پایان. چهار عمل مستحب عبارتند از: وضو گرفتن قبل از غذا خوردن، نشستن به جانب چپ، غذا خوردن در حالت نشسته و با سه انگشت. اما چهار عملی که نشان دهنده ی ادب و بزرگواری است: از غذای پیش روی برداشتن، لقمه هارا کوچک برداشتن، غذا را به خوبی جویدن و کمتر نگاه کردن در صورت دیگران (ابن بابویه، ۱۴۱۳ق؛ به نقل از شهریاری، ۱۳۹۷، ص ۱۶).

۳-۵. تحریک حق طلبی

یکی از گرایش های اصیل فطری در نهاد انسان، حق طلبی است که قرآن هم آن را تایید کرده است و از آن به عنوان یک اصل مهم تربیتی یاد کرده است. (مصباح یزدی، ۱۳۹۱؛ به نقل از شهریاری، ۱۳۹۷). یکی از مصادیق این امر شیوه ی حضرت زهرا (س) به هنگام غصب فدک بود که به خانه ی انصار می رفتند و آن ها به حق طلبی دعوت می کردند در حالیکه حسنین همراه ایشان بودند (شیخ مفید، ۱۳۷۹ق؛ به نقل از شهریاری، ۱۳۹۷).

۳-۶. کرامت پروری

The 1st **اولین همایش ملی علوم انسانی کاربردی و زندگی معاصر**
National Conference On Applied Humanities
And Contemporary Life ۲۸ آذر ماه ۱۴۰۱

دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

در احادیث بر اهمیت کرامت نفس بسیار تاکید شده است و اوج عزت دهی را می توان در سبک تعامل حضرت زهرا با فرزندان یافت، چرا که آن حضرت با خطاب های محبت آمیز که موجب تقویت کرامت و عزت فرزندان می شد، با آنان سخن می گفت. در حدیث شریف کسا فاطمه زهرا (س) فرزندان را این گونه خطاب می کرد: ای روشنی چشمان و ای میوه دل من! (بحرانی، ۱۳۸۲؛ به نقل از شهپریاری، ۱۳۹۷).

۳-۷. کردار موثرتر از گفتار است (اهمیت اقدام عملی)

کردار عینی مربی می تواند اصلی مهم در فرایند تربیت باشد و بخشی از اهداف تربیتی را محقق کند. در روایت است که فرزندان فاطمه همیشه شاهد بودند که مادرشان به مردم کمک میکرد و خود گرسنه می ماند و به قیمت گرسنگی خود دیگران را سیر می کرد (حرعاملی، ۱۴۱۴ق؛ به نقل از شهپریاری، ۱۳۹۷).

۳-۸. ترجیح خردورزی ایمانی بر ناز پروری

آن حضرت بر مهرورزی و عزت دهی تاکید داشت اما از محبت های بی جا که باعث نازپروردگی فرزندان می شود و آنان را از کسب فضائل معنوی باز می دارد، به شدت اجتناب می کرد. ایشان فرزندان را با مشقت های عبادت آشنا می کردند به عنوان مثال در شب قدر به چهره فرزندان آب میزدند تا نخوابند و شب قدر را درک کنند (مجلسی، ۱۴۰۴ق؛ به نقل از شهپریاری، ۱۳۹۷).

نتیجه گیری

به طور کلی تجارب اولیه کودک در محیط خانواده شکل می گیرد و از جمله حقوق فرزند بر والدین خویش، حق تعلیم و تربیت معنوی است. خصلت های روحی و روانی مادر، عامل موثری در تکوین شخصیت کودک است پس شایسته است که ابتدا مادران بر تقوای خود بیفزایند تا بتوانند فرزندان پاک و خداپرست را پرورش دهند و در این راستا به توانمندی های کودک خویش توجه کنند" و آن ها را به شیوه ای صحیح به کار بگیرند (موسوی و یوسفی، ۱۳۹۸). همچنین استفاده از ابزار ها و محتواهای مناسب و متناسب با سن و جنسیت کودک ضروری است.

منابع

یداللهی فر، ج؛ فقیهی، ع؛ سیفی، م؛ یوسف زاده، م؛ ناطقی، ف (۱۳۹۷). اهداف و اصول تربیت معنوی بر اساس آموزه های امام علی (ع) در نهج البلاغه. فصلنامه پژوهشنامه نهج البلاغه، ۶ (۲۴)، ۱۰۵-۱۲۰.

The 1st **اولین همایش ملی علوم انسانی کاربردی و زندگی معاصر**
National Conference On Applied Humanities
And Contemporary Life ۲۸ آذر ماه ۱۴۰۱

دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

موسوی زاده، ج؛ سلحشوری، ا؛ فیاض، ا (۱۴۰۰). تبیین الگوی مفهومی تربیت معنوی مبتنی بر صحیفه سجاده در تعلیم و تربیت. فصلنامه مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، ۲۵ (۴)، ۱۱۶۷-۱۱۸۸.

برهنمن، م؛ سلحشوری، ا (۱۳۹۹). تبیین مولفه های تربیت معنوی از دیدگاه امام علی. فصلنامه علمی پژوهش های نهج البلاغه، ۱۹ (۶۴)، ۷۹-۱۰۴.

طهماسب زاده شیخلار، د؛ جلیل زاده، م (۱۴۰۰). تبیین مولفه های تربیت معنوی در آموزه های دینی (قرآن) و غیر دینی (سکولاریسم) و مطابقت آن با اسناد بالادستی برنامه درسی. پژوهش در مسائل تربیت و تعلیم اسلامی، ۲۹ (۵۰)، ۲۷۷-۲۳۱.

احسانی، م؛ ساجدی، ا (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی عوامل رفتاری تربیت معنوی فرزند در خانواده از دیدگاه اسلام و رفتارگرایی. معرفت، ۲۲ (۱۹۴)، ۷۱-۸۵.

بیگدلی، ز؛ ماهرزاده، ط (۱۳۹۴). تاثیر سبک های تربیتی والدین بر انجام اعمال عبادی فرزندان. مدیریت و برنامه ریزی در نظام های آموزشی، ۸ (۴)، ۹-۳۰.

شهریاری، ر (۱۳۹۷). آموزش پرورش فضائل اخلاقی در فرزندان بر مبنای سیره تربیتی حضرت زهرا (س). فصلنامه علمی-ترویجی در حوزه اخلاق، ۸ (۳۲)، ۱۲۳-۱۴۵.

حسین پور، م (۱۳۹۶). تربیت دینی کودکان و نقش آن در سلامت معنوی جامعه. پیوند، ۱ (۴۴۶ و ۴۴۷)، ۸۱-۸۴.

بناهان، م؛ فرازی، ع (۱۳۹۶). تربیت معنوی در اندیشه های پست مدرن. اندیشه های تربیتی نوین، ۱۳ (۳)، ۸۹-۱۲۲.

حسین پور تنکابی، ر (۱۳۹۹). تربیت معنوی و بایسته های معنویت گرایی در بینش، منش و کنش رضوی. دوفصلنامه علمی علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۸ (۱۴)، ۵۳-۷۲.

سلحشوری، ا (۱۳۹۰). حدود و ثغور تربیت اخلاقی، تربیت معنوی و تربیت دینی. فصلنامه علمی-پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، ۲ (۲)، ۴۱-۵۶.

The 1st **اولین همایش ملی علوم انسانی کاربردی و زندگی معاصر**
National Conference On Applied Humanities
And Contemporary Life ۲۸ آذر ماه ۱۴۰۱

دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

- حافظی، ع؛ یارمحمدیان، ا؛ قمرانی، ا (۱۳۹۸). رهیافت های روان شناختی انواع توجه در آموزش دینی و معنوی کودکان. دوفصلنامه علمی-پژوهشی تربیت اسلامی، ۱۴ (۲۸)، ۱۵۹-۱۷۳.
- موسوی، م؛ یوسفی، ش (۱۳۹۸). سیره فاطمی در تربیت فرزندان. صراط، ۱ (۱۹)، ۱۱۹-۱۴۲.
- داورنیا، م؛ پروینیان، م (۱۳۹۷). معنویت برای کودکان با تکیه بر آراء آیت الله شاه آبادی و امام خمینی (ره). نشریه فلسفه و کودک، ۱ (۱۷)، ۸۵-۱۰۲.

The ^{1st} **اولین همایش ملی علوم انسانی کاربردی و زندگی معاصر**
National Conference On Applied Humanities
And Contemporary Life ۲۸ آذر ماه ۱۴۰۱

دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

The Role of Mother in Spiritual-Islamic parenting

Atiyehhasanzadeh naeini

MSc student of clinical psychology, Department of Educational sciences and psychology, Ferdowsi University of Mashhad

Atiyehhasanzade@gmail.com

***Seyedeh Soleil Ziaee**

(Corresponding Author)

Assistant Professor of Clinical Psychology, Institute for Islamic Studies in Humanities,

Ferdowsi University of Mashhad

soleilziaee@um.ac.ir

Abstract

In recent years, numerous researches have been conducted on spirituality and spiritual parenting, which shows the importance of this topic in today's world. Several studies put the dimension of spirituality along with other dimensions that are very important for human growth and prosperity. Spiritual parenting reduces prostitution and corruption at the national and international levels. In this paper, which is done as a review, we have examined spiritual growth and spiritual parenting from a religious point of view, in which the soul and connection with God are specified. In the religion of Islam, it is highly ordered to follow the example of prominent and holy personalities. Therefore, in this paper, we have investigated the educational history educational history and teachings of Hazrat Zahra (PBUH) because she is the most prominent role model for concerned mothers in terms of religion, morals, courage, and purity, who has been mentioned in many hadiths and Islamic narrations.

Keywords: Parenting, Family, Mother, Islam, Spirituality

The 1st **اولین همایش ملی علوم انسانی کاربردی و زندگی معاصر**
National Conference On Applied Humanities
And Contemporary Life ۲۸ آذر ماه ۱۴۰۱

دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

